

کیومرث محمودی
(تهران)

میرزا محمودخان مشاورالملک محمودی *

میرزا محمودخان مشاورالملک به سال ۱۲۵۰ هـ.ق در کاشان دیده به جهان گشود. پدرش مرحوم میرزا محمدعلی مازندرانی از مستوفیان زمان فتحعلیشاه و محمدشاه بود و او همان کسی است که ابوالحسن یغما جندقی را از غضب و هتاک و فحاشی ذوالفقارخان سردار سمنانی نجات داده و به قم نزد خود می‌برد. جد مشاورالملک مرحوم میرزا محمدباقر مجتهد مازندرانی نام داشته که وی از اعیان و فضیلتی عصر خود بشمار می‌رفته.

میرزا محمودخان تحصیلات مقدماتی را در قم نزد شیخ حسن معروف به شیخ استاد و میرزا مهدی ملک‌الکتاب عشرت فراهانی آغاز نمود. یازده ساله بود که پدرش فوت می‌کند و وی به اتفاق برادر ارشد میرزا خانلرخان اعتصام‌الملک و خانواده به مشهد مقدس می‌رود و در حوزه درس ملا عبدالرحمن شیخ‌الاسلام خراسانی وارد می‌شود. به سال ۱۲۷۲ قمری به تهران مراجعت می‌کند و با مساعدت اعضا دلسلطنه به مدرسه دارالفنون وارد می‌شود و زیر نظر مسیو پهلر فرانسوی به ادامه تحصیل می‌پردازد.

در سال ۱۲۷۵ قمری جزو چهل و دو نفر محصلینی که به اروپا اعزام می‌شدند وی نیز انتخاب شده و در معیت سفارت حسنعلی خان امیرنظام گروسی و ریاست عبدالرسول خان سرهنگ برای ادامه تحصیل به پاریس می‌رود. ابتدا به دانشگاه سربین وارد شده به تحصیل ریاضیات و نجوم می‌پردازد، سپس به رصدخانه دولتی آنجا رفته زیر نظر مسیو ژوزف لووریه کاشف سیاره نپتون به تکمیل تحصیلات خود در مورد علم نجوم می‌پردازد و بالاخره پس از مدتی موفق به کشف و رصد سیاره‌ای مابین مدار مریخ و مشتری می‌شود. علمای علم نجوم نام لاتین آنرا دانایه و نام فارسی آنرا سیاره محموده نامیدند و در دائرةالمعارف نجومی آن رصدخانه به نام او ثبت گردید.

در سال ۱۲۸۲ قمری همراه با سفارت مرحوم امیرنظام گروسی به تهران مراجعت می‌کند. هنگام بازگشت توقفی در اسلامبول می‌کنند. شبی در حضور میرزا حسین خان مشیرالدوله سفیر ایران، میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله را ملاقات می‌کند. ملکم خان از میرزا محمودخان سوال می‌نماید به کدامیک از علوم جدید بیگانه‌اید؟ وی در جواب می‌گوید اگر بخواهم از علومی که بی‌بهره‌ام اسم ببرم نباید بسیاری از علوم را بشمارم. ملکم خان اظهار می‌کند مقصودم آشنا نبودن به موضوعاتی است که در ایران فعلاً مؤسساتی در آن موضوع دایره است و شما نسبت به آن بی‌اطلاعید. مرحوم محمودی می‌گوید چون تلگراف از اختراعات جدید است می‌توانم بیگانه بودن خود را نسبت به آن اعتراف کنم. میرزا ملکم خان اظهار می‌کند گمان نزدیک به یقین من آن است که شما را به همین کار بگمارند.

* - چندی پیش جلد دوم مجله آینده و مقاله مرحوم میرزا طاهر تنکابنی در مورد مرحوم جلوه به دستم رسید (شهریور ۱۳۰۶) که عکسی از مرحوم جلوه و مشاورالملک در آن چاپ و در ذیل عکس نوشته شده بود شرح حال مرحوم مشاورالملک در شماره آینده درج می‌شود. اما چون مجله تعطیل می‌شود طبعاً شرح حالی از مشاورالملک به چاپ نمی‌رسد. اینک شرح مختصری که از زندگانی مرحوم میرزا محمودخان مشاورالملک محمودی نوشته‌ام برای آگاهی کسانی که آن مقاله را می‌خوانند فرستاده می‌شود. (ک. محمودی).

اتفاقاً خدس وی به یقین تبدیل می شود. چون وقتی او به ایران مراجعت می کند ابتدا به دیدن علیقلی میرزا اعتضادالسلطنه رفته، سپس به حضور ناصرالدین شاه می روند. شاه خطاب به اعتضادالسلطنه می گوید به نظامت تلگرافخانه منصوبش نمائید! مرحوم محمودی به شاه پیشنهاد ایجاد یک رصدخانه را می دهد اما شاه می گوید: نباید پول را روی هوا خرج کرد! میرزا محمودخان با خاطری پریشان از حضور شاه یکسره نزد حاج استاد غلامرضاء شیشه گر معروف به جناب استاد که از عرفای آن زمان و مرشد وی بوده می رود تا در قبول و یا رد این شغل مشورت نماید. استاد می گوید: آنچه شاه امر می کند اطاعت کن و سربچی از دستور او عاقبت خوشی نخواهد داشت.

وی با درجه سرهنگی وارد این سنت شد و تا سال ۱۲۹۲ قمری انجام وظیفه می نمود. سپس به وزارت خارجه انتقال یافته به کاربردازی ایران در طرابوزان مأمور می شود. چهار سال در این مأموریت می ماند، سپس ملقب به مشیرالوزاره می شود و بعنوان کاربرداز اول به بغداد می رود. مدت دوازده سال در این سمت باقی بود، سپس به تهران احضار و در سال ۱۳۱۴ قمری ملقب به مشاورالملک و با درجه سرتیپی در وزارت عدلیه به ریاست مجلس بدایت منصوب می گردد. چند سال بعد مجدداً مأمور بغداد شده و پنج سال در آن سامان به سمت کاربردازی اول (ژنرال کنسول) منصوب بود. بعد از آن در تهران چندی به وزارت عدلیه منتقل گردید و ریاست محکمه تمیز را عهده دار شد، چند سالی نیز ریاست اداره تجارت را داشت. به سال ۱۳۲۴ قمری که دوران مشروطیت ایران بود از طرف اهالی تهران به نمایندگی دوره اول مجلس شورا انتخاب شد، پس از آن دیگر شغلی قبول نکرد و تا پایان عمر در تهران می زیست. مرحوم مشاورالملک از دو همسر دارای نه فرزند پسر و یک فرزند دختر شد. تألیفات آن مرحوم چهار مجلد می باشد.

یکی تقویمی است که در خصوص تعیین فصول و بروج سیارات هفتگانه به نام تقویم ناصری هست (جناب استاد سید محمد محیط طباطبائی به بنده فرمودند که این اولین تقویمی در ایران می باشد که از روی اصول کامل علمی آن زمان استخراج شده است).

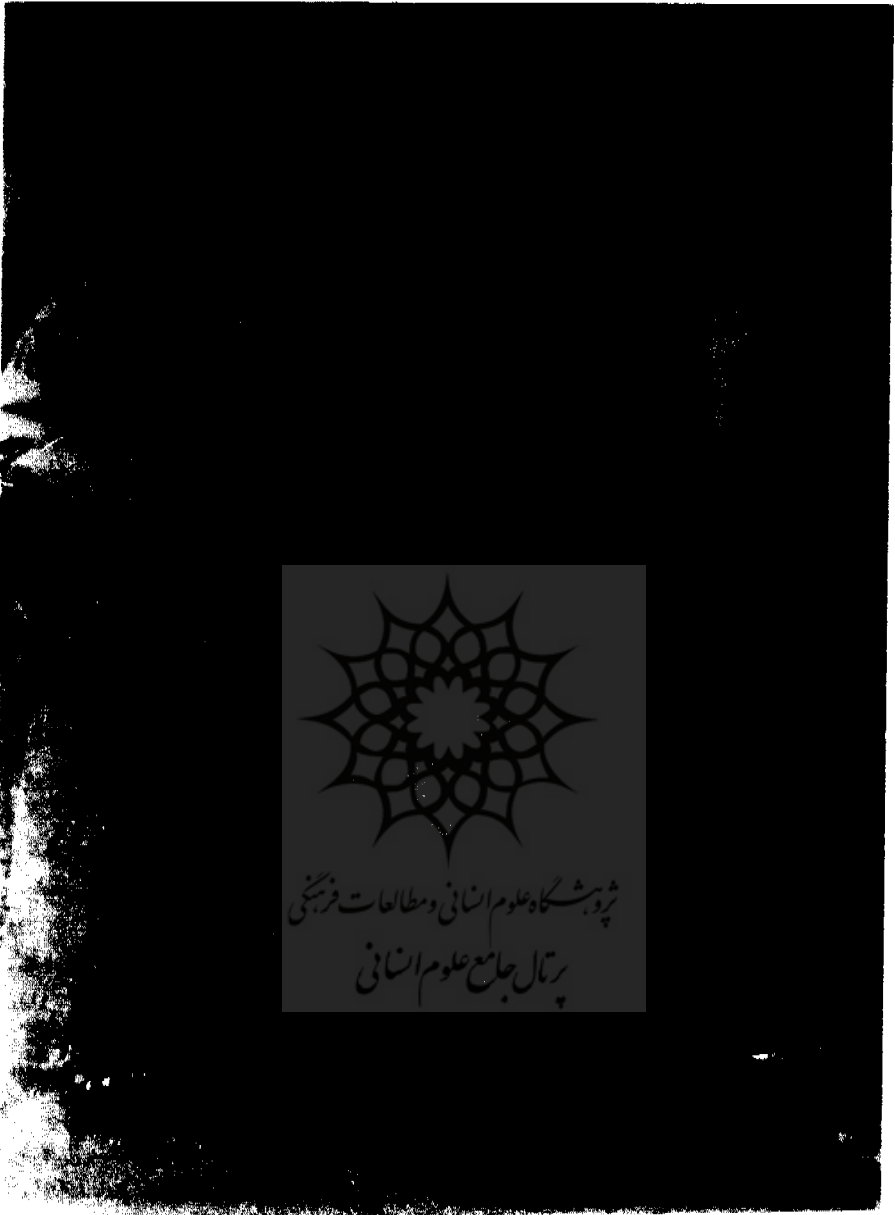
دیگری کتابی است به نام جغرافیای عمومی که آن را به خواهش علیقلی خان هدایت (مخبرالدوله وزیر تلگراف) تألیف کرده.

سومی کتابی می باشد در علم هیئت و نجوم که هنگام اقامت در طرابوزان و مأموریت دولتی تألیف نموده.

آخری کتابی است به نام حُسن المآب که آن نیز در مورد علم نجوم می باشد و آن را هنگام اقامت در بغداد تألیف نموده.

مرحوم میرزا محمودخان مشاورالملک محمودی به تاریخ بیست و سوم جمادی الاولی سال ۱۳۳۸ قمری در سن هشتاد و نه سالگی در تهران دیده از جهان فرو بست. مدفن او در مسجد بالاسر قم است. نعمت شیرازی قطعه ذیل را درباره ماده تاریخ وفات وی سروده است.

رفت از دنیا چو محمود پسندیده صفات	در غزایش دوستان کردند بر تن جامه چاک
آن فلک قدر ملک سیرت ز جور آسمان	گشت اکنون همچو گنج زرنهان در زیر خاک
با تولای علی چون کرد رحلت از جهان	دیگر از حول قیامت نیست او را هم و پاک
بهر تاریخ وفاتش نعمت غم دیده گفت	شد بهشت جاودانی مأمّن محمود پاک

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

از چپ به راست:

۱- میرزا خانلرخان اعتصام الملک (پدر دکتر پرویز نائل خانلری)

۲- استاد غلامرضا شیشه‌گر (مشتاقلی شاه)

۳- میرزا محمودخان مشاوری الملک

نقل از مجله آینده سال دوم

راست به چپ: نصیرالدوله بدر - ابوالحسن جلوه - محمود خان مشاورالملک

مشاورالملک در لباس رسمی

مشاورالملک محمود (پاریس ۱۸۶۰)